

PRIKAZI, KRITIKA I BIBLIOGRAFIJA

DIE VEGETATION OSTEUROPAS, NORD- UND ZENTRALASIENS
(Vegetacija istočne Evrope, severne i centralne Azije), **Heinrich Walter**.
— Vegetationsmonographien der einzelnen Grossräume- Bd. VII, Herausgegeben von prof. Dr. H. Walter, izdanje Gustav Fischer Verlag, Stuttgart, 1974, str. 452, il. 363.

Veliki poznavalac vegetacije sveta i jedan od najistaknutijih savremenih fitoekologa, prof. Dr Hajnrh Valter (Heinrich Walter), izdao je u nizu svojih kapitalnih dela kao poslednje i značajnu monografiju »**Vegetacija istočne Evrope, severne i centralne Azije**«. Ustvari, ova knjiga logičan je nastavak i dalji razvoj nekih ranijih napora prof. H. Valtera na proučavanju vegetacije ovih istočnoevropskih i azijskih područja, koji su došli do izražaja već u jednoj dosta ranije objavljenoj manjoj monografiji (H. Walter: Die Vegetation Osteuropas unter Berücksichtigung von Klima, Boden und wirtschaftlicher Nutzung, 2. Aufl., 180 Seiten mit Vegetationskarte, Berlin, 1943). U ovoj sadašnjoj monografiji H. Valter, odličan poznavalac osobito vegetacije istočne Evrope, ostvario je i vrlo značajnu savremenu regionalnu vegetacijsku studiju.

Pored **Predgovora i Uvoda**, knjiga sadrži sledeća osnovna poglavlja: (I) **Arktičke pustijne i tundre**; (II) **Borealna zona četinarskih šuma — tajga**; (III) **Prelazno područje četinarsko-lišćarskih mešovitih šuma**; (IV) **Nemoralna zona lišćarskih šuma sa posebnim obzirom na uslove u Ukrajini**; (V) **Stepska zona**; (VI) **Polupustinje i pustinje**; (VII) **Multi-zonalna planinska područja**; **Literatura**; **Registar imena biljaka**, i **Registar pojмова**.

U **Uvodnom delu** govori se o položaju i veličini proučavanog područja, a zatim o opisivanju i grupisanju vegetacijskih jedinica, kao i o veličini vegetacijskih zona u istočnoj Evropi i severnoj Aziji. O pojmovima zonalne, ekstrazonalne i azonalne vegetacije daju se bitna objašnjenja, s obzirom na njihov značaj u studiji koja obuhvata vegetaciju ovako ogromne oblasti. U posebnom delu vegetacije pojedinih vegetacijskih zona raščlanjena je na podčinjene vegetacijske celine (npr. podzone), a zatim su iznete najznačajnije istorijske činjenice značajne za razvoj same vegetacije. Na kraju uvodnog dela dato je iscrpno objašnjenje za klimadijagrame (po Valteru), s obzirom da se oni u knjizi dosta često koriste, na osnovu nekoliko prikazanih klimadijagrama tipičnih za pojedina područja i zone, odnosno pojedine klimatske tipove.

U prvom poglavlju iscrpno se izlaže o rasprostranjenju i karakteristikama **Vegetacije arktičkih pustinja i tundre**. Posle nekoliko opštih

uvodnih napomena, autor prelazi na izlaganje karakteristika **arktičkih hladnih pustinja**, ilustrujući ih na primeru nekih područja i oblasti (Spicbergen, Novaja Zemlja, ostrvo Vrangela, ostrvo Koteljni). U posebnom delu govori se o **podeli i odnosima tundre**, pri čemu se od severa ka jugu izdvajaju arktička tundra, mahovinsko-lišajnska tundra, patuljasto-žbunasta tundra, šumotundra (severna i južna). O tundri kao visinskom pojasu, u planinskim i brdskim područjima arktika i subarktika, takođe se iznose odgovarajući podaci.

U drugom poglavlju, koje nosi naslov **Borealna zona četinarskih šuma — tundra**, prethodno se govori uopšte o ovoj šumskoj zoni. Na preglednim kartama dati su areali najvažnijih četinarskih vrsta drveća koje izgrađuju zonu tajge, eurosibirskog dela (*Picea excelsa*, *Picea obovata*, *Pinus silvestris*, *Larix sibirica*, *Larix dahurica*, itd.). Zatim se, u posebnom odeljku, govori o **borealnoj zoni četinarskih šuma u istočnoj Evropi** (i to o tamnočetinarskoj tajgi izgrađenoj prvenstveno od vrste *Picea abies* i *P. obovata*). Iscrpno su obrađene pojedine, karakteristične i najznačajnije asocijacije ovih četinarskih šuma, a takođe i po pojedinim područjima. Posebna pažnja posvećena je i **svetlim četinarskim šumama tajge od belog bora** — *Pinus silvestris* (u istočnoj Evropi). Zatim **sibirskoj tamnočetinarskoj tajgi**, koju izgrađuju pre svega *Picea obovata*, *Abies sibirica* i *Pinus sibirica*. **Svetloj četinarskoj lariševoj tajgi**, obrazovanoj od različitih vrsta roda *Larix*, sa glavnim rasprostranjenjem u Sibiru, poklonjena je takođe odgovarajuća pažnja.

U trećem delu obrađeno je **Prelazno područje četinarsko-lišćarskih mešovitih šuma**. U uvodu je dat kratak pregled opštih uslova sa opisom ovih šuma u nekim karakterističnim područjima, a zatim je izvršeno upoređenje sa odgovarajućom šumskom zonom na severoameričkom kontinentu. Posebna pažnja posvećena je beloborovim i beloborovo-lišćarskim šumama na jugozapadu istočne Evrope (Ukrajina).

Četvrti deo posvećen je **Nemoralnoj lišćarskoj šumskoj zoni** (sa posebnim obzirom na uslove u Ukrajini). Posle uvodnog, opšteg dela, autor prelazi na izlaganje **vegetacije lišćarske šumske zone u istočnoj Evropi, kao i šumostepe**, pri čemu posebnu pažnju obraća na klimatske uslove. **Florističkoj analizi širokolisnih šuma istočne Evrope** posvećena je posebna pažnja, pa je s tim u vezi dat i pregled osnovnih šumskih asocijacija. **Lišćarske šume Ukrajine** obrađene su u posebnom delu, dosta iscrpno, sa fitocenološkom i florističkom analizom. **Dubrave i žbunaste zajednice u depresijama bez odtoka vode** takođe su posebno obrađene, među njima i šume trepetljike (*Populus tremula*, *Betula pendula*).

U petom poglavlju obrađena je **Stepska zona**, sa uvodnim opštim delom u kome su izložene klimatske prilike, zemljište i floristički odnosi. U vrlo iscrpnom prikazu stepske vegetacije svestrano su analizovani **livadske stepe, zajednice korovskih biljaka šumostepe, stepe bgoate zeljastim biljkama i koviljem (Herbeto-Stipeta), južne koviljne stepe (Stipeta), azonalne halofitne zajednice na zapadu stepske zone, livade zapadne stepske zone (do Poljesja), tresave od Poljesja do stepa, biljni pokrivač periglacialnih kamenitih stepa, istočno evropske i sibirske stepe, stepska vegetacija Mandžurije i unutrašnje Mongolije**.

U šestom poglavlju obrađene su **Polupustinje i pustije**, pri čemu je najpre dat kratak osvrt na polupustinje i pustinjsku zonu srednje Azije, a zatim su pojedinačno analizovane **kamenite pustinje, slane pustinje (na solonačku), peščane pustinje, lesne i glinovite pustije južnih delova srednje Azije**. Posebno su izložene vegetacijske prilike **Kazahstanske i Turanske nizije**. Vrlo iscrpno data je **vegetacija srednjeazijskog planinskog područja**, a takođe pregledno i **prelaz od Sibira ka centralnoazijskom pustinjskom području**. U posebnom odeljku obrađene su **za vreme leta žarke pustinje centralne Azije** (Džungaraj, Gobi, Tarim, Takla-Makan, i dr.). Najzad, dat je i **pregled hladnih pustinja centralnoazijskih visija** (Tibet, Pamir).

U sedmom poglavlju, poslednjem koje je posvećeno vegetaciji, govori se o **Biljnom pokrivaču multizonalnih planinskih područja**, i to Urala, Altaja, Krima, i Kavkaza. Ovde se radi o vrlo interesantnim planinskim masivima koji se pružaju kroz nekoliko širinskih vegetacijskih i klimatskih zona, pri čemu imaju uz to i svoje osobeno planinsko visinsko zoniranje biljnog pokrivača. Za nas je od posebnog interesa deo koji se odnosi na vegetaciju Kavkaza, vrlo pregledno obrađenu.

Na kraju dati su **Spisak literature, Registar imena biljaka i Registar pojmova**. Knjiga je, inače, bogato ilustrovan fotografijama, crtežima, dijagramima i kartama, što sve doprinosi boljem razumevanju teksta.

Kao zaključak može se reći da je knjiga prof. Dr H. Walter-a, posvećena vegetaciji istočne Evrope, severne i centralne Azije, izvanredno uspela monografija jednog vegetacijski izuzetno interesantnog područja Zemlje. Kao odličan poznavalac vegetacije ovih oblasti, od kojih je u nekima i lično istraživao, Valter je mogao da sa puno autoriteta obradi ovaj raznovrsni vegetacijski pokrivač (pri čemu mu je pomoglo i vladanje ruskim jezikom, tako da je koristio brojne značajne radove na ruskom, koji su inače do sada u priličnoj meri bili zapostavljeni u zapadnoj botaničkoj literaturi). Za nas je Valterova knjiga od posebnog interesa jer vegetacija naše zemlje (i Balkanskog poluostrva u celini) ima veze i sličnosti sa šumskom i stepskom vegetacijom istočne Evrope, kao i vegetacijom Krima i Kavkaza. Zato proučavanja vegetacije naše zemlje, i Balkanskog poluostrva u celini, ne mogu zaobići ovu Valterovu knjigu. Naprotiv, o njoj se mora voditi računa i za uporedne studije koristiti sve ono u njoj što je relevantno i za objašnjenje i razumevanje naših vegetacijskih prilika.

Prof. Dr Milorad M. Janković